

Smaragdtáblák a XXI. századból

Csontos János a *Tíz es évek*ről, az *Angyaldekameron*ról és a készülő *Ezeregy nappal*ról

A „reneszánsz művész”, a „sokoldalú alkotó” szókapcsolatok – Istennek hála – ma már nem számítanak olyannyira burkoltan-dehonesztáló értékítéletnek, mint a múlt század nyolcvanas éveiben. Többek között az idén ötvennégy esztendőes Csontos János költő, író, filmrendező, publicista sokágú életműve is rehabilitálta ezeket a fogalmakat. Nevezük őt bár forma- és képgazdag verskötetei nyomán – Alföldy Jenő terminus technicusával – manierista szó- és mondatművészeknek, prózáírónak, költőtársakról, építőművészekről készülő portréfilmek rendezőjének, számos rangos publicisztikai kötet alkotójának, nem mindennapi minőséget takarnak e szavak. Említsük a versgyűjteményei közül most csupán a *Szonettregény* (1997) formateremtő bravúráját. Ám akár egy kevésbé klasszicizáló kompozíciót is kiválaszthatunk teljesítményének illusztrálásához, a *Száz év talány – Kiegészítések József Attilához* (2005) című könyvet. Ez utóbbi még a barátok egy részéből is megbotránkozást váltott ki állítólagos „posztmodernista szemtelenségével”. Csontos legújabb verseskötete, a *Tíz es évek* (2014) érett, kiforrott értékek tárháza. Bővelkedik olykor tradicionális formavilágú elégiákban, szonettekben, hexameterekben, máskor „modernista”, cím nélküli repeszekben; mégis archaikus tónusban szól mai világunkról. S alig fejezte be az *Angyaldekameron*t (2015), már dolgozik a trilógiának (hármasszónak) tervezett kompozíció második darabján, az *Ezeregy nappal* című mellékoltáron. Erről is ejtettünk pár szót kávéházi beszélgetésünkben.

– *Tíz es évek a versesköteted címe, a borítóján mégis vörös téglalékból falazott komor épületrészlet ébreszt Krásznaja Moszkva-asszociációkat.*

– A képet én fotóztam Moszkvában, ahová a nemzetközi könyvvásár ürügyén jutottam el: az egyik Kreml-béli őrház bedeszkázott ablakát ábrázolja. A fénykép beszédesen demonstrálja a 2010-es éveket, azt, hogy sok tekintetben mintha bezárulnának előttünk a lehetőségek. Jómagam nem hiszek a történelmi haladásban; igaz, a körösségben sem, inkább valamilyen spirálban. Bár tény, hogy mostanság a dolgok jó irányba mozdultak el, árnyalatnyit vissza is fordultak, amit a poétának nyomban érzékelnie kell. A kinyílt ablakok újra és újra bedeszkázódnak.

– *A kötetnyitó Tabula Smaragdina című versprózád az ókori filozófus, Hermész Trismegisztoz*

„smaragdtáblájának” adaptációja. *E munkád nyomán lehet nevezni a költeményeidet „smaragdtábláknak a XXI. századból”?*

– Makovecz Imre hangoztatta visszatérően, hogy Hermész Trismegisztoz *Tabula Smaragdina*-jában benne van az egész világegyetem. Az én verziómban annyi az átigazítás, hogy a szövegét kifejezetten az írásra, s nem általában véve a létezésre vonatkoztattam. A „modus vivendi” tehát „modus scribendi”-vé formálódik át.

– *Nyilván itt is építéssel a harmonikus forma és a zaklatott gondolatok ellenpontozására. Miért ennyire borongós a művek hangvétele?*

– A versek elégikusságának egyéni sorsbeli okai is vannak. Az utóbbi években összejöttek nálam különböző motivációjú depressziók, amelyeknek lenyomatait a cikluscím is érzékelteti. Ezért kereszteltem e széles nyomtávú verseket

Vont litániáknak. Ezek a darabok nem elvontak, hanem mintha egy bánatosan húzott-vont hegedűszónáta szólamára hangolták volna őket. Ily módon igyekeztem az elégia műfaját az én sajátos tónusomra szabni. Másfelől költőként ezidáig jobbra kopogós, rövid, zárt sorokban írtam. Ezúttal arra gondoltam: mi lenne, ha „végtelenül” hosszú sorokat alkalmaznék? Szembeszökő, hogy a sor belsejében és a végén is van egy-egy rím, de nem a szótagszámok, hanem a mondatritmus szolgáltatja a költemények ütemét. Ez illik az elégiához, s ezt érzékelted úgy, hogy ellenpontozni akartam a kötött formát a hektikus tartalommal; bár ezúttal a formába is becsempészttem egy kis szabálytalanságot. Úgy gördülnek a sorok, ahogy a mondat kívánja, ám a kétféle rím keretbe zár mindent. Remélem, a feszültség így is létrejön a zakla-

tottság és a kicsit megbolygatott fegyelem között. Számomra az irodalom arról szól, hogy a zürzavaros világot és az én zabolátlan lényemet miként tudom formákba zárni. A „poeta doctus”-szerep nem cél, hanem eszköz.

– *Tudatos-e a szembenézésed a végső eszkatológikus kérdésekkel?*

– A korosodással együtt kénytelen voltam megküzdeni a hosszú hónapokra ágyba kényszerítő gerincbántalmakkal, akárcsak a pánikbetegséggel megfejelt depresszióval. Ezek a megpróbáltatások arra készítetik az embert, hogy elkezdjen visszafelé számolni: már nem csak amúgy elvontan és irodalmiasan foglalkozik a halállal, mint huszonévesen, hiszen minden bizonnyal kevesebb van hátra, mint amit eddig megélt. Bennem ez úgy csapódik le: mi az, amit még mindenképp meg kell valósítanom? Készítettem is egy tervet, hogy hatvanéves koromig miket kell megírnom. Persze, ez csak a prózáíráshoz vonatkozik, amit két évtizedes készülődés és halogatás után, igencsak későn kezdtem el. Lírában, úgy érzem, lényegében mindent megírtam, ami bennem volt – habár néha magam számára is meglepő módon születnek újabb verseim a semmiből. Prózát, amint te is pontosan tudod, csak terv szerint lehet írni – és igen nagyratörő terveim vannak.

– *Epikus verseidben úti élmények is rögzülnek, Tusnádfürdőtől „Tengerfüredig”. Létezik-e olyan téma, amit csak a líra, vagy csak az epika sajátíthat ki magának?*

– A Tíz év legegikusatibb költeménye, a *Hét etűd* Mezey Katalin kerek születésnapjára készült. Neki, mint szegről-végről tanítványa, rengeteget köszönhetek költőként is, emberi-

leg is. A legfontosabb találkozásaink történetére, a kapcsolódási pontjainkra építettem fel ezt a verset, amely arról szól, hogy hányféleképpen lehet közelíteni a költészethez. Nálam a líra kitüntetett: az íródik meg versben, ami másként nem tud. A szóban forgó ciklus alapélményét lehetetlen volna esszébe vagy tanulmányba önteni, mert kimaradna belőle a lélek. Az úti élményekről szólva: „Tengerfüredet” a balatonfüredi Salvatore Quasimodo-költőverseny ihlette, ahol különdíjat nyertem vele. Egy Örkény István-novellát gondoltam tovább: mi volna, ha Füred a Balaton helyett egy nap a tenger partján találná magát? Még a tengerjáró hajókat is odaképzelttem. Tusnádfürdőn pedig „táborlakóként” a ritmus egyszer csak megszólalt bennem az Olt partján.

– *A Balassi-poetikon ciklusod igazi érett költészetet mutató szintézis. A régi magyar irodalom reneszánsz óriásának modorát hitelesen imitálva bizonyítod: csak így szabad posztmodern költőnek lenni. Archaikus stílusban a mához szólni, olykor akár idegen népdalok hangnemében is. Nem tartasz olyasfajta ellenérzésektől, mint amiket a Száz év talány című köteted váltott ki, amiben merészelted kiegészíteni József Attila töredékeit?*

– A Balassi-ciklus poétikai és gondolati szempontból is izgalmas. Alföldy Jenő írta egy helyütt: számára igencsak furcsa, hogy a klasszikus metrumokat modern tartalommal töltöm meg. Az archaizáló Balassi-strófákon is átüt a jelenkori depressziós időszakom elégikussága. A József Attila-kiegészítéseken pedig inkább azok botránkoztak meg, akik nem is olvasták, csupán hallottak róla. Hogy ez nem afféle centenáriumi szal-

maláng volt, az is mutatja, hogy Császár Angela és Erdélyi György *Világegész és töredék* címmel tíz év múlva csináltak belőle versszínházat: fél tucat előadás után a költészet napján a Pesti Vigadó színpadán is bemutatkozik Grecsó István zenéjével, majd országos turnéra indul. Görömbei András tanár úr hirdette a debreceni egyetem katedrájáról: jó irodalomkritikát úgy kell írni, hogy a művet szétbontjuk, majd a saját erővonalai mentén újra összerakjuk. Szerintem jó parafrázist is így kell írni. Megpróbáltam hát a költő személyiségét modernizált köntösben rekonstruálni: milyen lenne Balassi a XXI. században?

– *Ejtsünk pár szót a készülő regénytrilógiáról. A triptichonnal kapcsolatos terveid módosultak ugyan, de a számmisztika változatlan.*

– A hármastár eddig megjelent mellékoltára, az *Angyaldekameron* a száz és a tízezer szorzataként adja ki az egymillió írásjelet. Az *Ezeregy nappal* esetében, amely valóban 1001 darabból áll majd, ezek a szorzók – kilépve a decimális számmisztikából – mind egyéb nevezetes, már-már szakrális számjegyek lesznek: a 77, a 13 és a 999. Az egymilliomodik jel itt egy összedolgozott Alfa és Ómega. Változás, hogy a beharangozott *Napregény* helyett a tízszer százezer leütéses, tíz „kisbeszélyes” *Tízrét* kerül a főoltár pozíciójába. A *Napregény* ezzel szemben önálló mű lesz: jóllehet ez is triptichonforma, ami kilenc fejezetből és 333.333 leütésből áll majd. Minden fejezet 37 ezer betűt és egy 37 leütéses mottót tömörít. Persze, ez csak a pusztaság – a tartalom maga az égszakadás-földindulás.

Pósa Zoltán